

do čeledníku a napravo do spíže. V zadním traktu se nacházela na jedné straně chodby kuchyně, na druhé schodiště do patra i do suterénu a za ním záchod. Přízemí je klenuté, proti úrovni terénu o jednu a půl stopy vyvýšené, aby se zamezilo zavlhávání. Sklep se nacházel pod schodištěm a kuchyní. V horním patře bylo schodiště z přízemí a další se zvedalo do podkrovní. Samotná kancelář měla svůj vlastní vstup a jednalo se o světnici, kde mohl v nutných případech písař i bydlet. Další ze záchodů byl umístěn v rohu za schodištěm a propojení bylo zajištěno z podesty schodiště. Aby měl záchod v přízemí dostatečnou výšku, umísťovali jej o dva stupně hlouběji. Další nutné budovy jako koňská stáj, kravín, dřevník a kočárovna potom byly velké podle potřeby a ležely obvykle ve dvoře přiléhajícím k hospodářské budově.<sup>48</sup>

Z dochované vnitřní dispozice bíloveckého domu a díky analogiím z Joendlovy učebnice je zřejmé, že obvyklé trojdílné schéma,<sup>49</sup> jaké se objevuje u obytných domů po velmi dlouhou dobu, bylo ve východním traktu dále strukturováno. V první řadě se jednalo o menší obytnou místnost (podle všeho pro úředníka s rodinou) a na západní straně se rozkládal rozměrnější čeledník. Obě obytné místnosti jsou přístupné z předsíně, na kterou v zadní části navazuje kuchyň a dále spíže, pravděpodobně komunikačně propojená s přiléhajícími hospodářskými prostory, které byly zbořeny v I. polovině 20. století. Úřadovny se rozkládaly v patře budovy, přičemž kancelář písaře mohla být současně i jeho bytem. Tomu odpovídá i situace další kuchyně v sousedství komory podobně jako v přízemí. Na rozdíl od Joendlova učebnicového příkladu chybí v Bílovci prvek příčné chodby, který zde byl nahrazen schodišťovou halou.

Z původních částí domu se dochovaly kromě zdiva s minimem zásahů i strop v přízemí v místnosti 106 a také krov<sup>50</sup> mansardové konstrukce, i když novodobě upravený vložení půdní vestavby. Ve vztahu k mansardové střeše vztyčené roku 1767 se v pramenech vyskytuje označení „*welschen Dach*“, jaké je v soudobých pramenech obvykle vyhrazeno vazníkové střeše<sup>51</sup>. Koncem 60. let 18. století představovaly mansardy na Novojičínsku zřejmě ještě novinku, která se prokazatelně objevuje sice už koncem I. čtvrti 18. století, ale zřejmě nebyla ještě obecně rozšířeným trendem.<sup>52</sup>

Nejstarším dosud známým obrazovým záznamem úřednického domu je veduta Bílovce od Jana Strassera z roku 1788,<sup>53</sup> na níž je úřednický dům vyobrazen jako budova s mansardovou střechou v čele s obilným zaobleným štítem<sup>54</sup> a dvojicí komínů mezi městem a zámkem. Nejstarším mapovým záznamem domu je až císařský otisk stabilního katastru<sup>55</sup> z roku 1836, půdorysně zachycující dům v podobě deformovaného písmene „Z“, to znamená včetně jeho hospodářských budov.

Hospodářské zázemí úřednického domu, jako byly písemnými prameny zmíněné chlévy, maštale aj., přiléhající ze severní a východní strany, mohlo vzniknout současně s výstavbou domu. Podle všeho šlo pouze o přízemní objekty, na veduté totiž viditelné nejsou a pozdější historické fotografie je ukazují jako nižší stavby. Severní hospodářský trakt nelicoval se štítovou stranou, byl posunut o něco východněji, což může vysvětlovat jinak těžko odůvodnitelné zesílení severní stěny budovy v místnosti 102. Východní trakt hospodářského stavení navazoval na komoru (105)

v úřednickém domě, s nímž byl zřejmě propojen vstupem, který se dnes projevuje jako policová nika v komoře. Půdorysně nezměněnou situaci zachycuje ještě katastr z roku 1874<sup>56</sup> a na pozdějším situačním plánu z roku 1940<sup>57</sup> je zakreslen na východní straně kromě budovy ještě ohrazený dvůr.

Další stavební úpravy domu nebyly příliš zásadní. Velká místnost, využitá zprvu jako čeledník, dostala nový strop podle dendrochronologické datace v letech 1813 – 1814. Ještě v průběhu 19. století byla pak rozdělena příčkou, v níž dnes zůstala dřevěná zárubeň a dveře se žaludovými, nejspíš pozdně klasicistními závěsy. V průběhu 19. století byly zrušeny obě kuchyně ve střední části dispozice a zřejmě koncem 19. století byl postaven sporák v místnosti 105 v severovýchodním rohu, do té doby využívané jako spíž. Podobu úřednického domu na počátku 20. století zachycují historické pohlednice a fotografie reprodukované v místním tisku. Ukazují budovu muzea s fasádou členěnou pouze korunní římsou a štít prolomený trojicí oválných okének na západní straně. Spodní rovinu střechy člení na jižní straně pouze jeden malý obdélný vikýř.<sup>58</sup>

Nejzásadnější změnou provedenou snad v roce 1938 bylo vložení pětiprostorové půdní vestavby.<sup>59</sup> Podle přípisu na historické fotografii lze přestavbu datovat do roku 1938, tedy s jistým odstupem od otevření muzea v roce 1925.<sup>60</sup> Vložení vestavby doprovázely i zásahy do krovových a stropních konstrukcí z let 1767 – 69, některé sloupky krovu byly osazeny do jiných vazeb kvůli uvolnění komunikačních prostor. Zřejmě tehdy byl nahrazen strop nad místností 102, původně součást stropu nad celým traktem z let 1813 – 1814, konstrukcí z ocelových profilů a desek. Celkové řešení se pak jeví po stránce stability jako dost odvážné, stropní trámy nad severní částí 201 byly totiž přibližně ve dvou třetinách délky místnosti uříznuty a položeny pouze na průvlak. V prostoru vedle půdní vestavby byly odhaleny bíle natřené vazné trámy se základy po záklopech. Šlo tedy o stropní trámy otevřeného záklopového stropu, dnes otočené okosenými hranami nahoru. Trámy nejsou v původní situaci, pod zkoumanými vaznými trámy je klenba místností 203 a 204. Současně provedená výměna výplní otvorů minula snad jen troje klasicistní dveře různého stáří v přízemí a dvě okna ve 105 a 204, pocházející zřejmě z přelomu 19. a 20. století.

Za druhé světové války byla poškozena zástavba přiléhající k severní straně budovy muzea, jak je vidět ještě na poválečných fotografiích. Stavby byly odstraněny koncem 50. let 20. století. Z dvojice historických fotografií si lze utvořit představu o vnitřním uspořádání zaniklé budovy – přízemní tříprostorové plochostropé stavby se sedlovou střechou. Krovové lisény odstraněné budovy jsou dodnes patrné na severní stěně muzea i po opravě fasády v roce 1964.<sup>61</sup> Demolicí se změnila i urbanistická situace, odstraněním přilehlých hospodářských staveb koncem 50. let a zástavbou válečné proluky u náměstí byla posunuta ulice Pivovarská, procházející severně od úřednického domu.

Přestože správní a obytné budovy užívané panskými úředníky tvořily nutně součást každého panství, v literatuře je o jejich stavebně-historickém vývoji a běžném užívání jen několik kusých zpráv. Správní objekty zůstávají často stranou badatelského zájmu, zastíněny aristokratickými rezidencemi, k nimž se již tradičně

upíná pozornost badatelů. Srovnání lze získat pouze z několika málo dostupných komplexních materiálů<sup>62</sup> nebo na základě znalosti úřednických obydlí v okolí. Podřízení hospodářští úředníci, kteří měli kromě svého resortu na starosti obyčejně i panské dvory nebo další agendu v návaznosti na správní strukturu a rozsah panství, získávali vlastní bydlení v takových lokalitách, které byly z logistického hlediska pro administraci jejich resortu nejvýhodnější. Joendl zdůvodňuje potřebu nových úřednických domů historicko-sociologickou úvahou o scelování menších panství v pokročilém novověku, která pak spadala pod jeden úřad. Na velkých panstvích shledávala vrchnost zámky příliš malými nebo nevyhovujícími, proto si budovala nová sídla. Tak se na mnoha panstvích stávalo, že opuštěné menší zámky bývaly upravovány k novému účelu na fary, školy, pivovary, ale také na oddělená úřednická obydlí.<sup>63</sup> Teprve když nebyly tyto zdroje, rozhodla se vrchnost ke stavbě zcela nového domu.

Stavební vývoj a osudy jednotlivých správních center panství byl různý, už vzhledem ke skutečnosti, že do role úřadoven bylo přesunuto mnoho šlechtou opuštěných rezidencí. Rozhodující asi nebyla vhodnost takového objektu, ale právě rozhodnutí majitele panství zabydlet se jinde. Jako centra správy totiž končily šlechtou opuštěné zámky (Bravantice<sup>64</sup>) nebo hrady, které v pokročilém novověku ztratily svůj původní fortifikační význam. (Slezskostravský hrad<sup>65</sup>). Zámek v nedalekém Novém Jičíně<sup>66</sup> se stal v raném novověku sídlem správy a průběžně byl k bydlení a práci úředníků upravován až do 19. století. Hlavními kritérii při volbě sídla tu byla patrně účelnost a strohost, monumentální prostory renesanční rezidence byly v pozdním baroku rozděleny příčkami pro obytné a kancelářské účely. Byty a úřadovny vestavěné do prvního patra zámku byly většinou odstraněny v 3. čtvrtině 20. století, takže pramenem pro dispoziční uspořádání novojičínského zámku a materiálem použitelným ke srovnání zůstává plánová dokumentace z produkce novojičínského stavitele Ignáce Klosse, který upravoval zámek ve 2. třetině 19. století. Úřednické byty ve Studénce vznikaly adicí dalších prostor ke hmotě renesančního pivovaru, známého později pod pojmenováním Starý zámek.<sup>67</sup> Obytné a kancelářské pokoje Starého zámku pak byly v 19. století vyzdobeny výmalbou s florální ornamentikou. Úřednický dům nechyběl ani v hospodářském dvoře ve Velké Polomi, kde byla pro tento účel upravena jižní část objektu č.p. 164, známého jako sýpka,<sup>68</sup> která tvoří ve skutečnosti jen část objektu. Návaznost úřednického domu na sýpku připouští a v podstatě i doporučuje, snad z důvodů větší bezpečnosti před vykradením, i stavitel Joendl.<sup>69</sup> V úřednickém domě v jižní části tzv. sýpky nechybí ani velká (později rozdělená) prostora, nejspíš čeledník, a ve středu dispozice s příčnou chodbu "velkokapacitní" kuchyně pro stravování čeledí. Další úřednické domy jsou známy jako součásti větších zámeckých areálů v Raduni nebo tzv. Lottihau v Karviné – Fryštátě<sup>70</sup>.

Bílovecký dům pro vrchnostenskou kancelář v podobě pozdně barokní novostavby skýtá poučení o podobě a dispozici dobových úřednických domů na sklonku raného novověku. Srovnáním s dostupnou a jen o málo mladší historickou učebnicí stavitelství od Johanna Philipa Joendla tak lze rekonstruovat vzhled a funkci správní budovy středně velkého panství v období na prahu 19. století.

Úřednické domy tedy slučovaly funkci obytnou a administrativní, případně obojí, dokonce i v jedné místnosti. Jak je patrné z Joendlova půdorysu i bíloveckého příkladu, tak byla dispozice utvářena se snahou po osovitosti nebo alespoň po vyváženém rozložení místností. Střední trakt zaujímal v přízemí předsíň, po jejíchž bocích byla rozložena dvojice obytných místností – úřednický byt a čeledník. Obytný pokoj pro úředníky měl vlastní kamna, zatímco čeledník byl zřejmě vyhříván teplem z kuchyně. V bíloveckém domě je kuchyně umístěna ještě ve středním traktu, čímž se více blíží staršímu trojdílnému schématu bydlení (u Joendla leží v levém traktu naproti schodišti). Joendlův příklad už nepočítá s komorou zřejmě ve vztahu k doprovodným hospodářským přístavbám, zato vybavuje v dispozici záchodem (*Retirade*) izolovaným od ostatních místností schodištěm i výškovým rozložením do úrovně podest. Samotné kanceláře bývaly kvůli osvětlení a možná i z bezpečnostních důvodů (v písařské kanceláři byly trezory pro mince i listiny) v patře, velká kancelář patřila vrchnímu úředníku, menší písaři, který zde obvykle i bydlel.

Výzkum původního určení bíloveckého úřednického domu přinesl obohacení obvyklé trojdílné dispozice (složené z kuchyně, komory a světnice) v typu úřednického domu o další místnosti – prostory hromadného bydlení, samostatné kanceláře a místnosti slučujících funkci obytnou i administrativní.

#### Soupis příloh

- 1) Výřez z císařského otisku „e“ stabilního katastru Velkých Albrechtic, 1836. Ústřední archiv zeměměřičství a katastru, Praha.
- 2) Jan Strasser, veduta Bílovec, rytina, 1788. Muzeum Novojičínska, pobočka v Bílovci, novodobý otisk z původní desky.
- 3) Pohled na muzeum od jihozápadu s branou přímo u objektu, na bráně je nápis Gasthaus, fotografie, patrně 20. léta 20. století. Archiv bývalého Památkového úřadu, NPÚ, ú.o.p. v Brně.
- 4) Muzeum od severozápadu s otiskem po zbořeném sousedním domě na severní fasádě, fotografie, 1960. NPÚ, ú.o.p. v Ostravě.
- 5) Klenba v jihozápadním rohu bývalé kuchyně 103 strukturovaná stopou po dymníku, fotografie, 2006.
- 6) Detail zhlaví původního stropního trámu a způsob osazení překládaného záklopu v místnosti 106, foto, 2006.
- 7) Půdorys přízemí a patra typického samostatného úřednického domu podle Joendla. H. P. Joendl, Die Landwirtschaftliche Baukunst, Wien 1842. a) příčná chodba, b) čeledník, c) kuchyně, d) klenutá spíž, e) nástupní rameno schodů nahoru, f) navazující chodba, g) záchod pod druhým ramenem schodiště, h1) výstupní rameno schodů nahoru, h2) schody na půdu, i) předsíň, k, l, m) obytné světnice, n) kancelář, o) záchod.
- 8) Funkční rozložení místností v přízemí v úřednickém domě v Bílovci v letech 1838 – 45.
- 9) Funkční rozložení místností v patře v úřednickém domě v Bílovci v letech 1838 – 45.

<sup>1</sup> Předložená studie vychází ze stavebně historického průzkumu realizovaného na přelomu let 2006 – 2007 před plánovanou rekonstrukcí historického objektu. Vlastník se rozhodl přistoupit k opravám kvůli špatnému stavu střešní krytiny, biotickému poškození některých prvků krovové konstrukce a zavlhnutí zdiva v přízemních partiích. Budova byla v době zpracovávání průzkumu plně využívána jako sídlo pobočky Muzea Novojičínska.

- <sup>2</sup> Soupis památek uvádí dům čp. 691 jako muzeum, aniž by byl znamenán historický vývoj budovy. Samek, Bohumil: Umělecké památky Moravy a Slezska. Díl I. A-I. Praha 1994, s. 50. Lokální soupis uvádí sice, že dům sloužil jako správní budova, ale nadále jej eviduje zavádějícím způsobem jako měšťanský dům. Gavendová, Marcela – Koubová, Marta – Levá, Pavla: Kulturní památky okresu Nový Jičín. Ostrava. Nový Jičín 1996, s. 18.
- <sup>3</sup> V souboru stavebně historických průzkumů uložených v Národním archivu je SHP kolonády v zámecké zahradě ve Vyškově od J. Eliáše z roku 1998. Součástí raně barokní zahradní architektury je i klasicistně přestavěné úřednické stavení. Eliáš, Josef: SHP kolonády v zámecké zahradě ve Vyškově. Znojmo 1998. Nepublikovaný materiál uložený v Národním archivu v Praze.
- <sup>4</sup> Deník purkrabského úřadu z roku 1769 (*Burggraffen Amts Rayitung bey hoch herrlich Excellenz Choltischer Herrschaft Wagstadt. Vber Empfang und Auß Gaab Vieh, dann allerhand Burggraffen Amts Effecten. Wie auch Maltz, Hopfen und Bier. Vom ersten Jenner bis letzten Decembris 1769. P[er] ein ganzes Jahr*). ZA v Opavě, archivní fond Velkostatek Bílovec (dále jen ZAO, Vs Bílovec), inv.č. 803, nefoliováno.
- <sup>5</sup> ZAO, Vs Bílovec, inv.č. 12.
- <sup>6</sup> Viz například k roku 1746 *Tabella vber gantz jährig bezahlte Besoldungen und Lohn bey der Herrschaft Wagstadt Anno 1746*.
- <sup>7</sup> Platy a jména vrchnostenských úředníků jsou pro fulnecké panství doloženy již od 40. let 17. století. Doloženy nejsou pouze jména úředníků, ale také řemeslníků pracujících pro zámeckou vrchnost (pekaři, kováři, zámečníci). Turek, Adolf: Fulnecko. Vlastivěda moravská. Brno 1940, s. 119 – 121.
- <sup>8</sup> Černý, Václav: Hospodářské instrukce. Přehled zemědělských dějin v době patrimoniálního velkostatku v XV.-XIX. století. Praha 1930, s. 42. Ekvivalentem pojmu „Officierer“ byl také „Beamter“, to znamená, že tímto termínem bylo možné označovat nositele úřadu obecně. Boková, Hildegard – Spáčilová, Libuše: Stručný raně novohornoněmecký glosář. Olomouc 2003, s. 323.
- <sup>9</sup> ZAO, Vs Bílovec, inv.č. 12.
- <sup>10</sup> Černý, V.: Hospodářské instrukce, s. 60.
- <sup>11</sup> K tomuto opatření tereziánská vláda sáhla vzhledem k využívání titulu hejtman v krajské správě i v rámci vojenských hodností. Tamtéž, s. 44.
- <sup>12</sup> Účty za stavební práce se týkaly především oprav a rekonstrukce zámku a panského pivovaru. ZAO, Vs Bílovec, Účty stavebního a purkrabského úřadu 1732-1825, inv.č. 981, karton č. 234.
- <sup>13</sup> „Heünt unten gefertigten dato ist mit dem Johannes Dolansky Mauermeister von Rattibor wegen nach beschriebener unterschiedlicher, neu- und zu verändern der Mauer Arbeit folgender Contract geschlossen und zu Pappier gebracht worden“. ZAO, Vs Bílovec, inv.č. 975, karton č. 226, nefoliováno.
- <sup>14</sup> 10. května 1740 podepsal Johann Georg Hampl ve funkci důchodního smlouvu s opavským zednickým mistrem Maxmiliánem Czeykou a o čtyři roky později, 28. června 1744 kontrakt s hrnčířským mistrem Casparem Fünsterlem. ZAO, Vs Bílovec, inv.č. 975, karton č. 227, nefoliováno.
- <sup>15</sup> Viz *Consignation aus denen Wagstädter hochherrlichen Renten bezahlten Unkosten bey der Begräbnis des den 29. Juni in Geppersdorf verstorbenen herrn Franz Wilhelm Sedlitzky... 18.7.1771*. ZAO, Vs Bílovec, inv.č. 977, karton č. 230, nefoliováno.
- <sup>16</sup> „Außgaab Kallich: 27. April zur Ausfluterung des Burggraffens Wohnung. 11. Juni bey Reparierung des Offen Herd in der Burggraffen Wohnung.“ Registra vydání purkrabiho 1.4.-30.6. 1734. ZAO, Vs Bílovec, inv.č. 981, karton č. 234, nefoliováno.

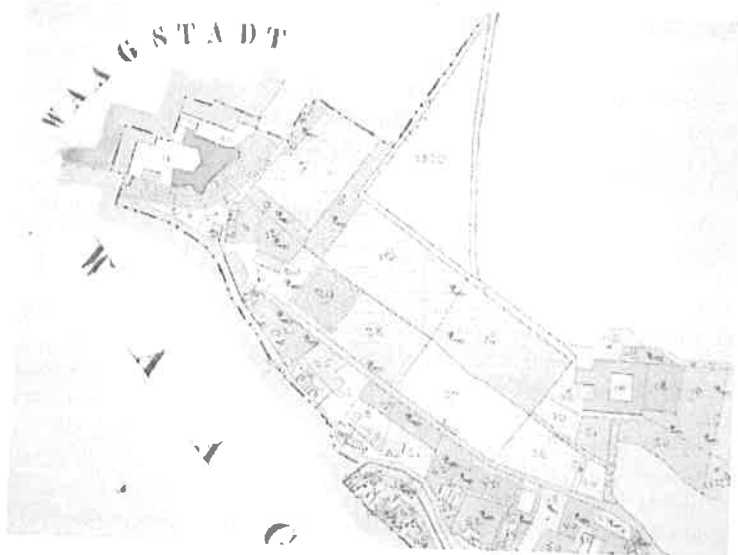
- <sup>17</sup> „ins Burggraffens zimer zum ofen 4 st. Platten eysen erlegt“ Vyúčtování kovářského mistra Valentina Augustina 9.7. 1749. ZAO, Vs Bílovec, inv.č. 975, karton č. 227, nefoliováno.
- <sup>18</sup> „beim Burggraff 9 neuer scheiben“ ZAO, Vs Bílovec, inv.č. 975, karton č. 228, nefoliováno.
- <sup>19</sup> „den 2. Juni ins Rendt Meisters Zimer zwey bankeisen gemacht.“ Vyúčtování kovářského mistra Paula Peschla 4.4.1747, Tamtéž, nefoliováno.
- <sup>20</sup> „Was ich vor Ihro Hoch Herrschaftliche Gnaden Ihro Exzellenz an kacheln genommen zudem Offen, bey dem Herren Rentmeister...“ Tamtéž, nefoliováno.
- <sup>21</sup> „in monath Juli ins schloß zu gedacht oberbeamens quartier zu anlegung 8 fenster 2 thieren und grund zur Stiege in Keller (8600)“; „in monath august zu diesen Quartier zu aufführung des oberen Stocks (9990)“ ZAO, Vs Bílovec, inv.č. 801, nefoliováno.
- <sup>22</sup> „in novemb: die Küchl und gewöblin gedachten oberen Stock zu wölben und beyde camine bis unter das Dach aufzuführen (8200).“ Tamtéž, nefoliováno.
- <sup>23</sup> „in octob.zu oberamens neu bauenden Quartier zu bogen zum Keller und zu dem Staffeln zur Haupt Stiege“ Tamtéž, nefoliováno.
- <sup>24</sup> „dahin zur Röhre zum wasserablauff aus der Dach Rienne“ Tamtéž, nefoliováno.
- <sup>25</sup> „zu oberamens neu bauenden Quartier bei aufsetzung des Dachstuhls zu verschiedenen Gebrauch“ Tamtéž, nefoliováno.
- <sup>26</sup> ZAO, Vs Bílovec, inv.č. 801, nefoliováno.
- <sup>27</sup> „In April ins Schloß in die neue Officier Wohnung zu auslegung des haubt gesims (Mauer 1800)“ ZAO, Vs Bílovec, inv.č. 803, nefoliováno.
- <sup>28</sup> „In Juni in die neue officier Wohnung in oberen Stock zum Back ofen und 2 ofen stocken (Mauer 800).“ Tamtéž, nefoliováno.
- <sup>29</sup> „In Martio in Schloß bey der neuen officier Wohnung die unteren Zimmer zu putzen“; „In April dahin die Facade zu putzen und das Haupt gesims anzulegen.“ Tamtéž, nefoliováno.
- <sup>30</sup> „in dießen Monath Februar. In die neue officier Wohnung zulegung derer derer Stürtzböden in oberen und unteren Stock auch zue Stiege auf den unteren Schütt boden.“ Tamtéž, nefoliováno.
- <sup>31</sup> „in die neue officier wohnung zu verfertigung interims-fenster-laden in oberen Stock, und gemachten 3 neuen Thiren zu denen Zimmern.“ Tamtéž, nefoliováno.
- <sup>32</sup> ZAO, Vs Bílovec, inv.č. 661, nefoliováno.
- <sup>33</sup> ZAO, Vs Bílovec, inv.č. 662, nefoliováno.
- <sup>34</sup> „In Augusto: von 8<sup>te</sup> bis 15<sup>te</sup> in Rentmeister forder zimmer ein Fenster ausgebrochen, ... hinein gemacht und verputzt, dann die Zimmer ausgeweißt und in Vorhaus oben eine fenster ausgebrochen, und verputzt.“ Tamtéž, nefoliováno.
- <sup>35</sup> V dubnu roku 1826 vydal purkrabí 10 měřic vápna pro pokoj správce a v květnu tam připsali dalších 60 měřic. (ZAO, Vs Bílovec, inv.č. 815.) 6. května roku 1844 vydali 300 zdicích cihel na přesažení pece na chleba u pana správce (ZAO, Vs Bílovec, inv.č. 818, nefoliováno). 13. června 1846 se hovoří o 1300 zdicích cihlách pro zahradní domek pana správce a 7. listopadu téhož roku 2 měřice vápna, 100 zdicích a 200 dlažebních cihel pro chlív u pana správce (tamtéž, nefoliováno). 1. února roku 1850 asi jen spravovali podlahu v panské kanceláři, protože jsou zaznamenány pouze vydání za hřeby.
- <sup>36</sup> „Eingangstür von Hofraum in dem Gang verschalt mit 2 bändern, Kegel, verdekten Schloß und Schlüssel, Nachriegel, Thürknopf und der Rückseite mit Anlegkette und Haspe.“ Tamtéž, inv.č. 12, nefoliováno.
- <sup>37</sup> „Einfache Thür mit Bändern, und Hacken verdekten Schloß samt Schlüssel. Messenigen Glocke ob derselben.“ Tamtéž. V první obytné světnici byly dvoukřídle dveře se čtyřmi

- háky a čtyřmi závěsy, dvěma knoflíky opatřené krytým zámkem na klíč a dvěma zástrčkami. V místnosti bylo čtyřkřídle okno se závěsnými háky, čtyřmi knoflíky, obrtlíkem, dvěma zástrčkami a kováním. Další dvojité čtyřkřídle okno zajištěné železnou okenní mříží. V druhé obytné světnici byly osazeny zimní okna s železným kováním. Ve stěně byl zabudovaný šatník osazený dvoukřídlymi dvířky s nastavenými závěsy, opatřené krytým zámkem na klíč. V místnosti stála hnědá glazovaná kachlová kamna na dřevěném nástavci a komorové topení z chodby zajištěné dřevěnými dvířky se závěsy. V třetí obytné místnosti bylo čtyřkřídle okno s kováním a šesti obrtlíky, zimní okenice a okenní otvory zajištěny kovovou mříží. Ve světnici stála žlutá glazovaná kachlová kamna („*Aflüglichte Fenster mit eisernen Beschläge 6 Reibeln. Winterfenster mit eisernen Beschlägen. Eisernes Fenstergitter. Gelbglasierten Ofen.*“) Tamtéž, nefoliováno.
- <sup>38</sup> V místnosti byl prolomen pouze jeden okenní otvor opatřený dvoukřídlymi okenicemi se závěsy a dvěma obrtlíky. Okno bylo zajištěno kovovou mříží a ve spížírně byla také studna. Ve sklepech inventáře se evidovaly dřevěné regály na uskladnění ovoce (*hötzerne Stellage zum Obst aufsetzen*). V této části budovy se nacházel i dřevník (*Holzlage*) s jednoduchými vstupními dveřmi a přilehlý dvorek (*Häfchen*) byl potom až při severním, dnes neexistujícím křídle domu.
- <sup>39</sup> „*Perlblau angestrichenen Registratur's Kasten, aufgesetzten Wappen, an beyden seiten mit 5fächern jeder mit 2 Bändern und einen Schlosse und für alle 5fächer ein Schlüssel.*“ Tamtéž, nefoliováno.
- <sup>40</sup> „*Lindernen Tisch mit steinernen Platte, Schublade, Schloß und Schlüssel. Eichernen Sessel mit Leder überzogen. Eicherne ordinäre Stühle.*“ Tamtéž, nefoliováno.
- <sup>41</sup> Samostatná rubrika je vyhrazena i soupisu knih, který obsahuje jak tisky většinou právního charakteru, tak i rukopisné svazky. Z tisků měl úředník k ruce patnáctisvazkovou sbírku zákonů císaře Františka I., dvanáctisvazkovou sbírku soudního zákonodárství, občanský zákoník, knihu trestního práva, celní a státní monopolní řád. Z rukopisů knihu pohledávek sirotčího úřadu vedenou od roku 1836, dlužní knihu sirotčí nebo kontribuční knihu pohledávek.
- <sup>42</sup> Černý, V.: Hospodářské instrukce, s. 52-65.
- <sup>43</sup> Tamtéž, s. 63-64.
- <sup>44</sup> ZAO, Vs Bílovec, inv.č. 12, nefoliováno. Nakonec uvedli v inventáři také komoru purkrabího, která je však rozvedena až po popisu budovy vrátného či strážce hlavní zámecké brány (*Torhüters Wohnung*), což nasvědčuje, že byl sklad purkrabího umístěn mimo úřednickou budovu. Prostory byly rozděleny na tzv. dvě oddělení (*Abtheilung*). Vstup do prvního oddělení byl zajištěn dvoukřídlymi dubovými dveřmi s knoflíkem a krytým zámkem na petlici. Okenice se neuvádí, pouze kovová okenní mříž. V druhé části byly opět dvoukřídle dveře a jednokřídle malé okénko zajištěné kovovou mříží.
- <sup>45</sup> Joendl, Johann Philipp: Die Landwirtschaftliche Baukunst. Wien 1842. Pro účely předkládané studie bylo využito třetího vydání publikace, kniha vyšla poprvé v roce 1828.
- <sup>46</sup> Joendl, J. P.: Die Landwirtschaftliche Baukunst, s. 426.
- <sup>47</sup> Tamtéž, s. 432, 433.
- <sup>48</sup> Tamtéž, s. 432, 433.
- <sup>49</sup> Škabrada, Jiří: Dům jako sestava trojdielných bytů. Průzkumy památek, roč. V, č. 1, 1998, s. 33 – 42.
- <sup>50</sup> Stropní trámy byly dendrochronologicky datovány do let 1765 - 69. Kyncl, Tomáš: Výzkumná zpráva č. 002-07. Dendrochronologické datování dřevěných konstrukčních prvků domu čp. 691 v Bílovci. Brno 2007.
- <sup>51</sup> Škabrada, Jiří: Konstrukce historických staveb. Praha 2003, s. 182, 183.

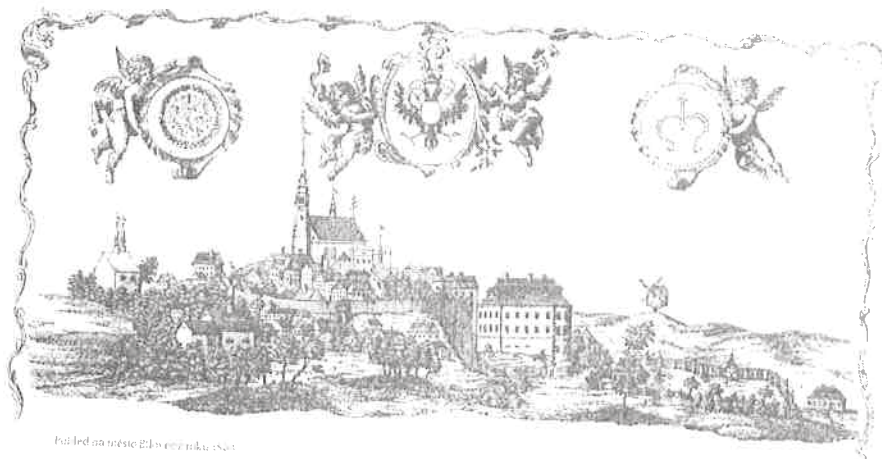
- <sup>52</sup> Neobvyklý, ba přímo na svou dobu a poměry malého města moderní vzhled střechy mohl písař neznalý zažitě stavební terminologie označit jako vlašský, jak se ostatně velmi často pojmenovávaly všechny inovace. Tendenci užívat označení vlašský pro novinky postihl Škabrada, Jiří: Konstrukce, s. 182.
- <sup>53</sup> Jan Strasser, veduta Bílovce, rytina, 1788. Měděná matrice je uložena v novojičínském muzeu. Veduta byla používána k výzdobě tovaryšských listů, známé exempláře jsou uloženy ve Státním okresním archivu v Novém Jičíně a v Archivu města Ostravy. Více o tom Indra, B.: Neznámé veduty slezských měst na tovaryšských listech. Vlastivědné listy 1983, č. 2, roč. 9, s. 12 - 16.
- <sup>54</sup> Kadlík, Květoslav: K stavebnímu vývoji města Bílovce. Bílovecko 1958, č. 5, s. 1 - 5, č. 6 s. 1 - 6.
- <sup>55</sup> Výřez z císařského otisku „e“ stabilního katastru Velkých Albrechtic, 1836. Ústřední archiv zeměměřičství a katastru, Praha. Zámek v Bílovci s bezprostředním okolím náležel až do počátku 20. století ke katastru sousední obce Velké Albrechtice.
- <sup>56</sup> Katastrální mapa Velkých Albrechtic, 1874. Zemský archiv v Opavě, Sbirka katastrálních map Severomoravského kraje, inv. č. 49.
- <sup>57</sup> Situační plán okolí muzea (ještě se starým číslem popisným 235) jako součást projektové dokumentace k výstavbě dřevné kůlny pro hostinského Emila Krischkeho. SOkA Nový Jičín, Archiv města Bílovce, inv.č. 507, karton č. 95, stavební záležitosti 1873 - 1943, nefoliováno.
- <sup>58</sup> Na jedné z fotografií je vstup v plotě na západní straně označen jako „*Gasthaus*“. Nápis odkazuje nejspíše k domu v blízkém sousedství, kde provozoval pohostinství Emil Krischke, jak je možné vyčíst ze situačního plánu 30. let 20. století, přiloženého ke Krischkeho žádosti o stavbu kůlny.
- <sup>59</sup> Úprava, i když relativně nedávná, překvapivě není doložena pramenným materiálem. Příslušné písemnosti i plánová dokumentace mohly být uloženy pouze v budově muzea. Kronikář města Bílovce i pracovníci muzea uvádějí, že muzejní budova byla těsně po válce po nějakou dobu zcela nezabezpečena a zřejmě přitom došlo k rabování.
- <sup>60</sup> Jako doba vzniku muzea bývá uváděn rok 1905, kdy muzeum fungovalo ještě na zámku. Do úřednického domu bylo umístěno v roce 1925. Samek, B.: Umělecké památky Moravy a Slezska. Díl I. A-I. Praha 1994, s. 50.
- <sup>61</sup> Evidence památkových objektů, polovina 60. let 20. století, NPÚ, ú.o.p. v Ostravě.
- <sup>62</sup> V souboru stavebně historických průzkumů uložených v Národním archivu je SHP kolonády v zámecké zahradě ve Vyškově od J. Eliáše z roku 1998. Součástí raně barokní zahradní architektury je i klasicistně přestavěné úřednické stavení. Jinde mohlo úřednické sídlo nabýt monumentálních rozměrů. Na hradě Hauenštejně byl od 17. století úředníkům vyhrazen celý jihozápadní palác. (<http://sweb.cz/hornihrad>)
- <sup>63</sup> Joendl, J. P.: Die Landwirtschaftliche Baukunst, s. 431.
- <sup>64</sup> Augustínková, Lucie.: Nálezová zpráva ke Starému zámku v Bravantících - I. NP a 2. NP. Ostrava 2007. Nепublikovaný materiál uložený v archivu autorky.
- <sup>65</sup> Augustínková, Lucie: Slezskoostravský hrad - severní hradba. Nálezová zpráva. Ostrava 2009. Nепublikovaný materiál uložený v archivu autorky. Jednotlivé hospodářské provozy jsou popsány v novověkých písemnostech, více o tom Jiřík, Karel: K historii hradu ve Slezské Ostravě. Sborník Ostrava 14. Ostrava 1987, s. 156 - 186. Plán s funkčním rozlišením místností je znám až z nové doby: Popp, Leopold: Bestandaufnahme des Exz. Graf Wilczek'schen Schlossgebäudes in Poln. Ostrau. Mähr. Ostrau, am 1. Februar 1919. Masstab 1 : 100. Nепublikovaný plán uložený v archivu Ostravských výstav, a.s.
- <sup>66</sup> Rosová, Romana – Augustínková, Lucie, SHP zámku v Novém Jičíně. Rkp. Ostrava 2004.

- <sup>67</sup> Rosová, Romana – Augustinková, Lucie, SHP Starého zámku ve Studénce. Rkp. Ostrava 2004.
- <sup>68</sup> Augustinková, Lucie.: Tzv. sýpka (čp. 164) ve Velké Polomi. Stavebně historický průzkum. Ostrava 2009. Nepublikovaný materiál uložený v archivu autorky.
- <sup>69</sup> Joendl, J. P.: Die Landwirtschaftliche Baukunst. Wien 1842.
- <sup>70</sup> Borský, Pavel - Černoušková, Dagmar: "Lottihaus"- zámek Karviná - Fryštát. Stavebně historický průzkum.

Příloha 1.



Příloha 2.



Příloha 3.



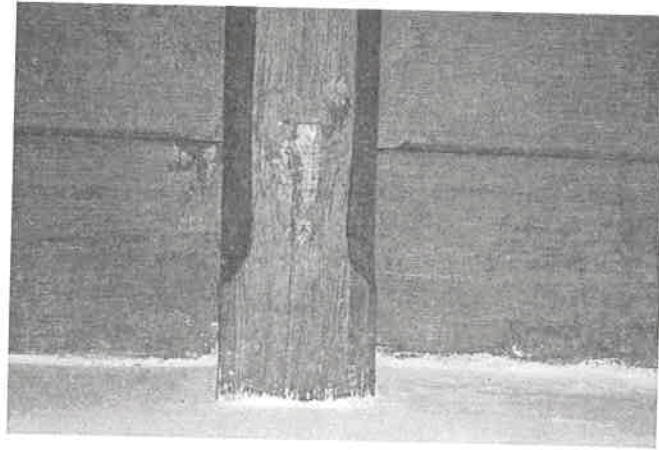
Příloha 4.



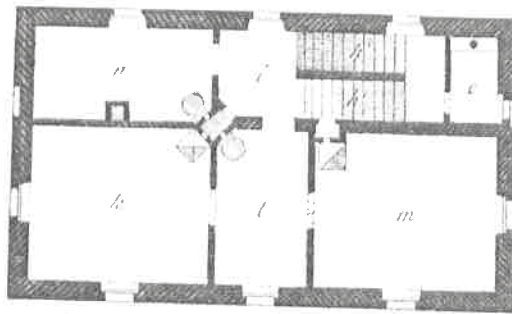
Příloha 5.



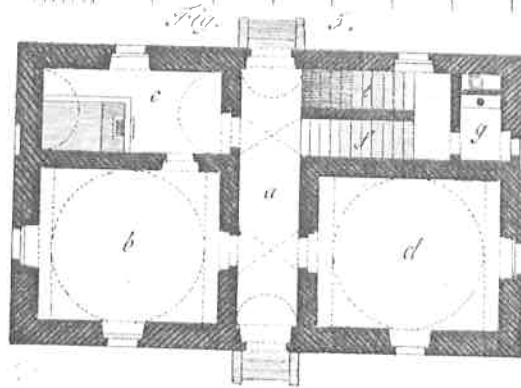
Příloha 6.



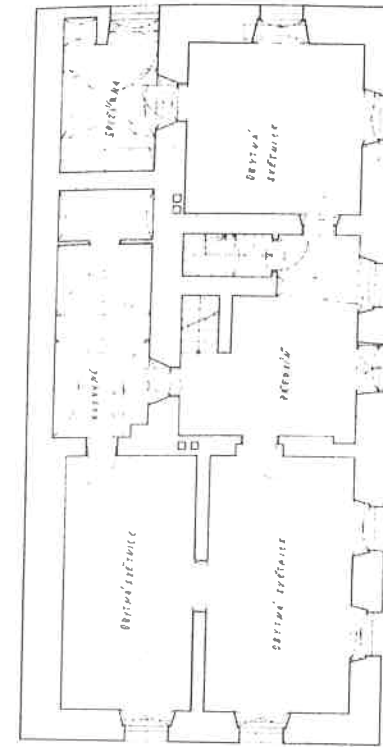
Příloha 7.



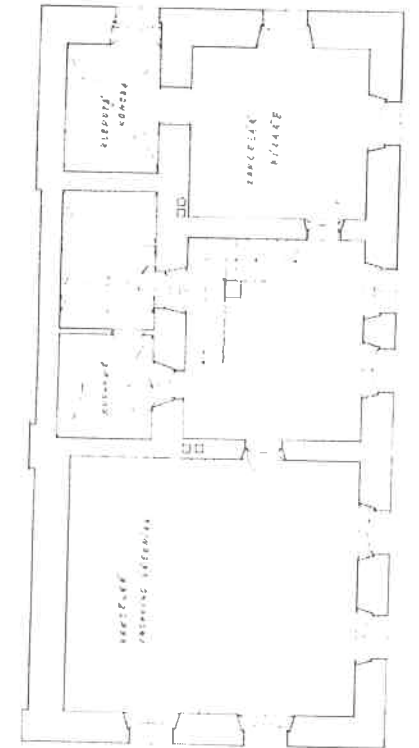
Maßstab zu den Figuren 5. bis 9.  
0 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 Lftr.



Příloha 8.



Příloha 9.



## Formy postních a velikonočních obyčejů v lokalitách okresu Nový Jičín

Anna Hrčková

Lokality okresu Nový Jičín nesjednocuje žádné regionální označení. Umělý název pro část osídlení – Kravaňsko jako překlad německého Kuhländchen není v české etnografii příliš zřetelně, jednoznačně definovaný a vymezený. Do geografického prostoru nynějšího okresu regionálně zasahovalo zejména Lašsko, Slezsko, čímž docházelo ke střetávání kulturních prvků<sup>1</sup>. Chybějí odborné komparační i souhrnné práce, které by komplexně a v souvislostech zpracovávaly z celého území jednotlivé složky tradiční kultury jako například oděv, stavitelství, obyčej, způsob obživy, včetně forem zemědělství, podomáckou a řemeslnou výrobu. Zkoumaná oblast není ucelená ani národnostně. Spolu ve shodě zde žilo české a německé etnikum. Podle názoru pamětníků měli společného „nepřítele“ a tím byla vrchnost. Kvůli znalosti obou jazyků se chodilo na „handl“ jak do českých, tak německých rodin<sup>2</sup>. Tento důležitý fenomén měl mimo jiné i hospodářský a společenský dopad. Ničím zvláštním nebývala smíšená manželství<sup>3</sup>. Společenskou i politickou atmosféru doby popisuje ve svých vzpomínkách /soukromý majetek/ pustějovský učitel Maxmilián Pracný, narozený roku 1889 rovněž v učitelské rodině v Bravinném: „*Někdy k nám přicházeli na návštěvu učitelé z českých i německých vesnic. Tenkrát byla ještě mezi Čechy a Němci větší snášenlivost. Národnostní švanice a hádky vyskytovaly se sice v novinách, ale lid, zvláště venkovský, na ně příliš nedbal. Činil hlavně v tom rozdíl, je-li člověk dobrý či nedobrý.*“

Každodenní život v národnostně smíšených lokalitách se dá shrnout takto: společná práce, většinou společné náboženství, společná zábava. Pamětníci vzpomínají, že udržované obyčejy byly rozdílné pouze reprodukováním jazykem – v českých rodinách například koledníci zpívali česky, v německých německy. Poválečný odsun německých obyvatel přetrhl mnohasetleté soužití, vzájemné vztahy, roztrhal rodiny. S odchodem nositelů tradic bezesporu souvisí existence a životnost obyčejů<sup>4</sup>. Předkládaná práce zachycuje různé obyčejové formy tak, jak se udržovaly přes poslední desetiletí 19. století až do počátku druhé světové války. Podklady jsem čerpala z dotazníkové akce novojičínské etnografky E. Jelínkové z roku 1980, z vlastních terénních výzkumů uskutečňovaných průběžně od let 1983, uložených na pracovišti etnografie Muzea Novojičínska, a doplňovala je o informace z regionálních časopiseckých článků, monografií a také o archivní materiály uložené ve Státním okresním archivu v Novém Jičíně. Tento doplňující materiál uvádím vždy zvlášť v poznámkách.

**Jak dlouho trvá** veselá masopustní doba, to záleží na prvním jarním úplňku, kterým se určuje Velikonoční neděle. Jí předchází čtyřicet postních dní majících počátek v **Popeleční středě** /Aschenmittwoch/, dni, který následuje za posledním masopustním dnem. Křížek z popela svččených kočiček udělovaný na čelo věřícím při bohoslužbách doplňuje slova pronesená knězem: „Pomni, človče, že prach jsi a v prach se obrátíš.“ Tímto mottem se řídí celá postní doba, která modlitbami připravuje každého křesťana na velikonoční vzkříšení a nezbytným soustředěním

pak na počátek polních prací. Půst i „post“ se dotýkal všech sfér života. V osobním nebylo zvláštností, když muži kromě dýmky odkládali i manželky. Ve společenské oblasti půst znamenal zákaz pořádání veškerých zábav, konání svateb se omezovalo jen na nutné případy. V jídelníčku byly středa a pátek dny přísného postu, maso – většinou ze zabíjačky – se objevovalo na stole jen v neděli. Někteří je jedli dokonce až na Bílou sobotu po Vzkříšení<sup>5</sup>. Odřikání se jídla na úvodní Popeleční středu mělo individuální podobu: někdo se například postil celý den a jedl až večer. Kdo tak nečinil, měl mnoho možností. Na Frenštátsku<sup>6</sup> se podávala zasmažená polévka, brambory s mlékem nebo podmáslím /Bordovice/, krupice, švalky /stírky/ v Lichnově, černý chléb a černá káva z žitovky /Tichá/, knedle s mlékem nebo rýže /Mniší, Vlčovice/, zasmažená nebo zelná polévka, rýžová, případně krupičná kaše /Frenštát/. V jiné dny hospodyňky vařily omáčky – šimlenu /povidla rozředěná s mlékem/, cibulovou, pečkovou /ze sušeného ovoce/, jablkovou, též luštěniny, zeli, jídla z brambor, případně mléčná, obilninové kaše, též hojně pekly buchy – v Bernarticích zadělávané na lněném oleji posypané krupicí a svinuté, také tzv. pučalky – buchy velikosti citronu, které se po upečení nadrobily do mísy a podávaly s omáčkou<sup>7</sup>.

Více pozornosti bylo věnováno osobní zbožnosti. K ní se řadila každodenní modlitba bolestného růžence a účast křížové cesty v pátek odpoledne a v neděli před nešporami. V Bernarticích každý poznal na první pohled ženy, které šly na zmiňované pobožnosti, protože nosily na hlavě šátky černé barvy<sup>8</sup>. Jinou podobu individuálního přístupu k postní době měla ve 30. letech 20. století rodina A. Hurta – ředitele měšťanské školy ve Frenštátě. Na Popeleční středu byl na veřeje dveří napsán nápis svččenou křídou: *Crux Hominis Redemit Invenit Salutis Titulum Virtute Sua*. Podle jim známých pravidel každý den umazávali písmeno tak, že od úterý velikonočního zůstal po celý rok nápis *CHRISTVS*<sup>9</sup>. Trojanovice jsou pasekářskou obcí a do frenštátského kostela na pobožnosti křížové cesty měli věřící daleko. Proto se konávala večer v soukromí v jizbě určené rodiny.

V postní době mnozí muži respektovali zákaz kouření a pití alkoholu do chvíle „...eš byl Panbiček na nožičkách“<sup>10</sup>.

Dodržování postních zákazů podléhalo sociální kritice. Tomu, kdo se patřičně nechoval, by hrozily nejen pomluvy, ale mohlo ho potkat neštěstí způsobené na polní úrodě nebo dobytku<sup>11</sup>.

**Do postní doby** spadá kolední obchůzka školní mládeže konaná ve svátek sv. Řehoře /12. 3./ – patrona školáků. Hra na Mistra byla její součástí a v písemné podobě je zaznamenána z Frenštátska<sup>12</sup>.

Předposlední neděle před Velikonocemi má označení **Smrtná**, v Děrném **Černá**. Je pro ni příznačné vynášení smrtky, ztělesnění zimy, nemoci, všeho zlého ve tvaru figuríny. Té v ženské podobě většinou říkali Mařena, v Tiché souběžně i Maryna, v Novém Světě též Smrtka. Ve Skotnici měla název Mořena, ve Starojické Lhotě Morena a v Janovicích Marina. Jesenické děti říkaly vynášení Morany das Todaustreiben<sup>13</sup>. Jejím protějškem byl ve Frenštátě, Albrechticích Mařoch, v Žilině, Děrném, Vřesině, Lukavci zase Mařák, v Luboměři a Spálově Smrt'och. Vynášení smrtky bylo záležitostí děvčat odděleně od chlapců, někde pouze děvčat, v mnohých

lokalitách společnou. Dokud neměli ve Spálově školu, vynášely Mařenu dospělé dívky. Pak přešel zvyk na školní děti<sup>14</sup>.

Figuríny měly obdobnou podobu: vytvarovaný věchet slámy nesený na tyče, žerdí, v Hodslavicích na hrábích. Pěkně si Mařenu nastrojila školní mládež ve Staré Vsi u Bílovce, obdobně jako chasa z Hodslavic, která jí oblékla kordulku, sukni, rukávce a uvázala šátek. V domácnosti, kde byla strojena, uvařila panímáma dva hrnce hrachu se sušeným ovocem a dobrotu nabízela přítomným. Lukavečtí na svého haastroše navlékli kalhoty, vysoké boty, klobouk a hlavně fajfku i s pytlíkem na tabák. Děvčata Mařenu oblékla do bílých šatů od děvčete z prvního svatého přijímání, na hlavu dala věneček, takže vypadala jako princezna. Při strojení si dávala záležet na vzhledu a každoročně se při této práci střídala. Ve Vřesíně připravoval Mařenu a Mařáka pár, který měl svatbu poslední v pořadí. V Kateřinicích uprostřed děvčat šla se smrtkou na tyči dívka s věncem na hlavě, jehož pentle nesly družky jdoucí po jejím boku. Následovala je další děvčata seřazená v párech. Při obchůzce volala: „*Ha, ty svatá Markýto, daj nám nové léto, na pšenici a na žito, i na všechno obilí, co nám Pán Bůh nadělí. Smrtná neděla, kdes klíčky poděla.*“ Ze smrtolky strhala oblečení a nahou ji vhodila do vody. Zpívala při tom: „*Smrt jsme vynesly, nové léto přinesly, smrt plave po vodě, nové léto k nám jede. Svatý Jiří vstává, zemi odmykává, svatý Petr z Říma, dá nám flaši vína, my to víno vypijeme, Pánu Bohu děkujeme, po vajíčku dajte nám, poděkujem také vám.*“ Jiná forma obyčej je zaznamenána na Spálovsku. Tam v průvodu nosilo každé z děvčat svou Mařenu nebo Hanačku. Čím silnější děvče bylo, tím delší žerd' neslo. Když se před stavením utrhla pentle z Mařeny a někde zůstala viset, znamenalo to smrt v domě. Pokud se totéž stalo Hanačce, mohla se očekávat svatba.<sup>15</sup>

Se slaměnými figurínami mládež chodívala po lokalitě v seřazení, zpívala, přičemž prošla horní i dolní konec. Někdy se dívky sešly s chlapci u kostela a dědinou šli společně. Když děvčata chodila od chlapců odděleně a v určitém místě se skupinky střetly, to na sebe účastníci pokřikovali a překřikovali se. Lukavečtí chlapci museli vyzvědět, kde děvčata utajovaně strojila Mařenu, neboť k ní přišli s Mařákem „na rande“. Od chvíle, kdy se našli, procházeli vesnicí společně, figuríny nesli vedle sebe a zpívali střídavě nejprve jedni, pak druzí.

Pro lokalitu tradiční popěvek při vynášení Mařeny byl zpíván neustále dokola. Je jich celá řada, jak se můžeme přesvědčit z publikací.<sup>16</sup> Pro doplnění uvádím některé další. Je škoda, že melodie si respondenti většinou nepamatují, nebo je nikdo nezapsal.

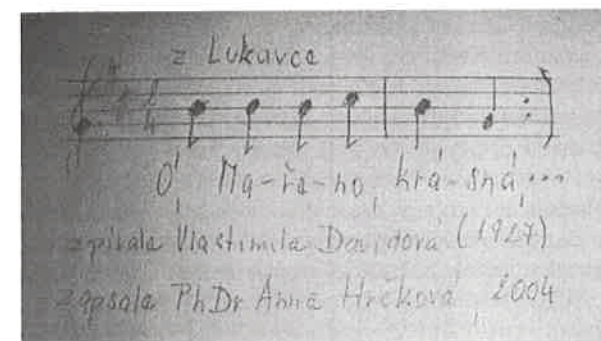
Mořkov: *Mařeno, Mařeno, fojtova stařeno. Cos měla na oběd? Zeli a kobzole.*

Nový Svět /Slatina/: *Smrt odchází, život přichází.*

Štrambersk: *Něsemy Mařenu, napoly smaženu, z vajcy, z vajcy rozmišaney. Něsemy Mařenu, v oleju smaženu, dajtě ji, dajtě, na užicu masla, aby se ji ta huběnka třasla.*

Lukavec - chlapci: *Mařáku, Mařáku, dej do fajfky tabáku a z fajfky do šatky.*

Lukavec - děvčata: *Ó, Mařeno, krásná, kde jsi husy pásala? Já jsem je pásala pod kopečkem, Drobenečkem /zeleným věnečkem/, tam jsem je napásala.*



Pokud byly figuríny pěkně oblečené, strhali z nich veškeré svršky před upálením nebo utopením. Chlapci z Lukavce vždy spěchali, aby Mařáka rychle svlékli, slámu spálili, a už čekali na děvčata, která téměř ani nestačila před upálením Mařeny z ní servat oblečení. Kluci se snažili dívkám ukrást alespoň trochu slámy a v potoce ji následně utopit proto, že když se Mařena utopí, budou v tomto roce více umírat ženy, a když se spálí, tak zase muži. Protože svým počínáním chtěli chránit muže, vždy vznikala rvačka, neboť děvčatům pomáhaly všechny ženy z dědiny vyzbrojené klacky, tyčkami z plotu a bily chlapce hlava nehlava.

Když měla figurína oblečené staré šaty, zůstaly na ni. Ve všech případech po vynesení z lokality byla smrt buď za vsí spálena, nebo hozena do vody, ať už do rybníka, ale nejčastěji do potoka nebo i soutoku vod a utopena. Jejím častým koncem bylo po zapálení vhození do vody. Způsoby se mohly měnit a vždy reagovaly na přírodní podmínky lokality. Tak ve Štrambersku děvčata Mařenu shazovala se skály a ještě na ni házela kamení. Jásot a pokřik mládeže byl i přirozeným projevem radosti z odchodu zimy stejně jako přihlížení celé vesnice obřadním úkonům. Kdo se chtěl v Luboměří dožít příštího roku, musel pohlédnout na Mařenu i Mařáka. Při topení smrti chlapci z Lichnova stříkali po děvčatech a připravovali je na „kupačku“ Velikonočního pondělí. Dovádění říkali „odmočovačka“. Toto škádlení mládež nijak neznepřátelilo, protože nakonec si shodně pochutnávali na preclících ve mléce, které jedli ze společné mísy. Ne vždy se setkával obřad vynášení symbolu smrti s pochopením. Štramberský starosta Kelner na přelomu 19. – 20. století rozháněl průvod děvčat s odůvodněním, že takové věci patří do dědiny, ne do města<sup>17</sup>.

Obdobně jako vynášení mužské figuríny paralelně s ženskou nebylo samozřejmostí<sup>18</sup>, tak se všude nekonalo přinášení májky coby alegorického zpodobnění jara. Jako následnou obchůzku po symbolickém skoncování se zimou ji znali na Frenštátsku, Příborsku, Odersku, Fulnecku. Naopak bez vynášení smrtky, jen s májíčkem, žila obchůzka v okolí Starého Jičina, Bernartic.

Materiály se shodují v základních znacích obchůzky s májíčkem: pěkně nastrojená děvčata nosila dům od domu ozdobenou májku, zpívala a za to byla obdarovávána. Je samozřejmé, že lokální specifika dávaly obchůzce individuální ráz. Májka, tj. opentlená jedlička, měla korunu z papírových květů a mašli. Poblíž místa, kde v Lukavci Mařenu spálili, měli ve stodole připravenou májku. Děvčata ji



zdobila barevnými hedvábnými pentlemi, chlapci, kteří nosili svůj májíček, na něj navěšeli pentle z papíru. Stalo se, že jednou kluci ukradli děvčatům ve stodole uschovanou nazdobenou májku a přenesli ji až na dolní konec vesnice. Cesta s májíčkem vedla vesnicí do místa, odkud průvod vyšel s Mařenou. Tam ho zapíchli buď do hnojiště, nebo připevnili na plot. Nepřikládali mu žádný význam. V tom domě měla děvčata připraveno pohoštění, kupodivu chlapci o ně příliš nestáli. Kronikář téže obce uvádí<sup>19</sup>, že v roce 1925 vynášeli svůj májek pouze chlapci, děvčata nikoliv, za což byla kritizována a sklídila posměch. Při chození s májkou /Maisingen/ lukavecká děvčata zpívala: *Smrt jsme odnesly, máj jsme přinesly. Ony ty děvčety dobře věděly, věnce navěly, na máj pověšely. Svatý Jiří vstává, zemi odmykává, aby tráva rostla. Travička zelená, růžička červená, fiala modrá.* Chlapci zpívali jen: *Smrt jsme odnesli, máj jsme přinesli.*

Na Spálovsku po odchodu průvodu se smrtkami chodilo děvče s májkou, zpívalo, načež selky tohoto posla jara štědře obdarovávaly. Do košíku se vešly jak dárky, tak peníze. Je samozřejmé, že nejvíce dárků dávaly kmotry, tety a babičky<sup>20</sup>.

V Bernarticích i na Spálovsku lidé vybíhali před dům a s obavami sledovali, jestli pentle z májíčku nezůstala viset před jejich stavením na plotě nebo na stromě. To by pak znamenalo, že někdo od nich zemře. V této souvislosti měly pentle funkci posla smrti.

Děvčata všude zaklepala, vtěsňala se do místnosti a zvučným hlasem zpívala: *Ó, my malé dívky, my vám něsem kvítky, půjděm do police, potříštěm vám fšechny hrnce, esli nam něco nědatě, toš baj ten, co s něho jidatě. Ó, Marija, ó, Marija, hñěs tak dlúho byla? U studánky, u rubenky ruky, nohy myla. Číms je utírala? Zeleným lístečkem, bílým papírečkem /peříčkem/. Později zpívala i *Poděkujmež Pánu.* Odměnou jim bylo sušené ovoce, zvané sucháry. V Kateřinicích po utopení smrti děvčata přinášela májku – na vysoké tyči připevněný zelený smrček ozdobený papírovými různobarevnými řetězy, pestřými handěrkami a růžencem barevných vaječných skořápek. Obcházela dům od domu, do ranečku dostávala černý chleba, ořechy, křížaly, vdolek, koláč.*

Mládež v Janovicích měla rozdělené úkoly. Za chlapeckou záležitost považovala vynášení Mařeny, za dívčí pak nastrojení jedličky a obchůzku s ní.

**Poslední postní neděle** má jméno **Květná**, v Bernarticích Květnica, německy zvaná Palmsonntag. V kostele se světily ratolesti – nejčastěji jívové, nazývané kočičky, kocánky, barošky, dále jehnědy, lískové ratolesti, klokoči. Ty, určené k umístění do zahrad a polí spolu s doma vyrobenými křížky, si na své využití počkaly téměř do Velikonoční neděle. Kočičky, umístěvané na čestném místě ve světnici za kříží, obrázky světců a svatými obrázky, plnily ochrannou funkci, hlavně proti blesku a měly přinášet štěstí. Dávaly se i za kalendář v kuchyni /Kamenka/, bývaly zavěšené na žehnáčku se svícenou vodou. Obavy z ohně a při bouřce z blesků se zmírnily, když byly kočičky vkládány i za trám na půdu, do chléva, na krovky budov, nade dveře. Též se nosily na hroby na hřbitov /Mankovice, Vražné, Hynčice, Emauzy, Olbramice/. Hospodyně ve Štramberku rozsvítila při bouřce hromničku, namočila „kocanky“ do svícené vody a vykropila celý dům, aby

neuhodil blesk. V Trojanovicích při bouřkách spalovala hospodyně kočičky na ohništi pod komínem, aby zažehnala blesky a aby do stavení neuhodilo. Protože ratolesti bylo zapotřebí hodně, na posvěcení se jich přinášela celá nůše nebo veliká kytice. V Kateřinicích věřící mívali kočičky, jehnědy i klokoči omotané zeleným břečťanem.

V lokalitách přifařených k Příboru světili na Květnou neděli palmy, což byly pružné tyče spletené z dlouhých vrbových prutů, u vrchu ozdobené věncem a barevnými pentlemi, které děvčata a hospodyně půjčily chlapcům k posvěcení. Výška a estetický vzhled palmy se stávaly soutěžní, prestižní a reprezentativní záležitostí chlapců i obce. Doma se z této pýchy mladých hochů vyrobily křížky umístěvané z ochranných důvodů na pole. Zmíněný obyčej měl paralely například v nedalekém Krásném Poli ve Slezsku a na Těšínsku<sup>21</sup>.

Děvčata v Petřkovicích chodila na Květnou neděli s májíčkem – pentlemi a obrázky ozdobeným jedlovým stromečkem, kterým při obchůzce dům od domu v ruce otáčela a zpívala: *Mě milé léto, cos nám přineslo, kvítí modrého, červeného a všeho dobrého*<sup>22</sup>.

**Květnou neděli se otevírá a vrcholí** poslední postní týden, nazývaný Svatý, Barevný, Pašijový /Karwoche/, jehož dny měly své pojmenování: Modré pondělí, Žluté úterý, Škaredá nebo Černá středa, Zelený čtvrtek, Velký pátek, Bílá sobota, Neděle a Pondělí velikonoční<sup>23</sup>. Monografie Kuhländchen připomíná, že ve zmiňovaném týdnu nebylo vhodné prádlo, protože by bylo v domě hodně blech.

V tomto týdnu byli mladší i starší chlapci zaneprázdněni **přípravou tatarů**, pokud si je nevyrobili dříve, například na Květnou neděli /Starojicko, Vražné, Hynčice, Emauzy/. Vše záleželo na počasí, neboť se stávalo, že kvůli množství sněhu nebo vody nebylo v Luboměři možno získat proutí. Někdo začal s výrobou tatarů na Zelený čtvrtek, jiný zase těsně až před Velikonočním pondělím. Vrbové šlahouny používané na šmigrust, šlaháčku /Hostašovice/ byly z několika prutů – od čtyř až po šestnáct, i z osmnácti - nazývané osmnácteráky - spletané do tvaru copu. Barevné pentle většinou zdobily každý. Na Starojicko, Frenštátsku, v okolí Štramberka chlapci svazovali mladé břízové větvičky v metličky a každou zavázali červenou mašličkou. Protože tatar spletený z tohoto materiálu příliš nepřilhal, volba vrbového proutí byla častější. V Šenově pruty namáčeli do slané vody<sup>24</sup> a při splétání do vršku vpletli jalovec, to aby šlehnutí více štípalo. Ten, kdo měl možnost používat větvičky jalovce, nemusel mít starost o získávání proutí.

Další dřevinou, která se jako magický prostředek používala k získávání zdraví, síly a vyhánění nemocí z těla děvčat, bylo sladké dřevo – lékořice. V monografii Kuhländchen se dočteme, že před Velikonočními přicházeli Valaši a šlehali děvčata proutky sladkého dřeva. Bylo používáno v Petřkovicích i na Frenštátsku, kde děvčata po šmigrustování dostávala kus sladkého dřeva na čumláni. Šlehání proutky lékořice je známo i v jiných regionech republiky.<sup>25</sup>

Svobodná děvčata si bezprostředně před Velikonočním pondělím připravovala pro šmigrustníky, kupače, zdobená **velikonoční vajíčka /Ostereier/** jako odměnu za vyšlehání tarem nebo vykoupání. Chlapci dostávali kromě syrových nebarvených hlavně vařená, přírodně zbarvená v cibulových slupkách, senínách, ale i dočervena

v papíru od cikorky /Luboměř/. Líbivě vypadala modrá, monografie Kuhländchen uvádí ještě žlutá a černá. Z dalších zdobících technik bylo používáno gravírování jehlou nebo pilníčkem, a to v Hůrce, Luboměři, na Bernarticku, v okolí Hostašovic, Petřkovic, Loučce. Souběžně s ním se vajíčka zdobila batikováním voskem, který byl v roztopeném stavu tužkou nanášen na plochu. Obě techniky se vyznačovaly motivickou shodou. Byly zobrazovány antropomorfní, zoomorfní i rostlinné motivy, včetně veršiků „řikání“ vlastní tvorby nebo vybraných z lidových písní. Dárek tak plnil komunikativní funkci, stal se dorozumivacím prostředkem nejen v ostýchavé dvojici. Malovaná vajíčka s texty dokumentují i typ soudobého písma, jak se můžeme přesvědčit v novojičínských muzejních sbírkách.<sup>26</sup> Vajíčka zdobená obtiskem /Kletné/, případně nalepením obrázku, považovali v Lukavci za přepych. Některé lokality měly výtvarně nadané jedince, k nimž chodili zájemci z okolí o „okrašení“ donesených vajíček. Například z Bernartic a blízkých obcí šli do Janovic k panu Janýškoví<sup>27</sup>. Loučka měla Blaženu Jakůbkovou<sup>28</sup>, Palačov stařenku Bajerovou<sup>29</sup>. Kdo chtěl, mohl poprosit Annu Hrachovcovou z Hostašovic<sup>30</sup> a Zefku Hegarovou z Petřkovic<sup>31</sup>. Voskovou batikou a charakteristickými pleškami – skvrnkami zdobila vajíčka pro Frenštátsko paní Špačková z Lichnova<sup>32</sup>. Tvorba zmiňovaných výtvarníků měla individuální charakter. Pro svou lokalitu a okolí byli významní, ale jejich práce nevyústily v žádný charakteristický časově dlouhodobý regionální typ, jak tomu bylo například u kraslic na jižní Moravě. Škoda, že se nám nedochovalo příliš materiálních dokladů z jejich tvorby a tato že zanikla kvůli absenci pokračovatelů.

Na děvčata, jimž to věk dovoloval, čekala ještě jedna milá a prestižní povinnost – nachystat pro své vrstevníky **velikonoční kořalku**. Dívky z Bernarticka chodily „k Židovi“ do Jasenice. S oblibou kupovala například třešňovou, alaš /kmínku/, kykyryky /neuveдено složení/, doma se připravoval vaječný koňak, zvaný „ajerkoňak“. Je samozřejmé, že vzácnější děvče bylo to, které mohlo nabídnout více druhů. Ve vesnicích okolo Fulneku si děvčata chystala likér sama, ale líh a trest kupovala u fulneckých židovských obchodníků. Kořalka nazývaná Glühwürmchen mívala barvu opálu – zlatavá a nazelenalá. Nebylo vhodné nechat se chlapci přemluvit a dát jim lahodný mok předčasně chutnat ještě před Velikonocemi. Stávalo se, že tak dlouho koštovali, až zásoby vypili a při tom se opili. Byli terčem posměchu proto, že se jejich nosy leskly jako hasičská helma nebo lucernička svatojánské mušky<sup>33</sup>.

Předvelikonoční očistě nebyla podrobena formou postu jen duše, ale i tělo obřadním mytím v proudné vodě ve dnech od Zeleného čtvrtku do Bílé soboty. Také **úklid zbavoval** obydlí staré špíny. Vyličení neminulo siň a jizbu<sup>34</sup>, podlaha byla drhnuta pískem a věchtem slámy, následně posypána nakrátko řezanou slámou. Ve skříních a truhlách uložené věci hospodyně provětrala a uložila zpět do vyčištěných. K výsledné atmosféře Velikonoc patřilo i důstojné a čisté domácí prostředí. Vědomí o očistě domu bylo obecně rozšířeno, vhodný čas k provedení však nebyl nijak určený.

**Od Zeleného čtvrtku** /Grün-Donnerstag/ měly jednotlivé dny vzrůstající významovou gradací jak v oblasti křesťanské víry, tak lidové. Při bohoslužbách

konaných v tento den se obrazně zavazovaly zvony a jejich zvuk nahrazovali chlapci s dřevěnými klapotkami, řehtačkami. Dospělí říkali dětem, že zvony odletěly do Říma.

Svěcení dřeva užívaného k výrobě křížků do polí nebylo výsadou jen Bílé soboty, ale i Zeleného čtvrtku /Frenštátsko/. Na Spálovsku a v Bernartických rodinách „řikaly“ večer na zahradě tři růžence: jeden „klečáci“, druhý „stojáci“ a třetí „chodáci“ na památku toho, že se Ježíš Kristus v Getsemanské zahradě modlil a krví potil. Ve stejný čas chodívalo procesí ve Štramberku na Kotouč.

Protože kmotří obdarovávali své kmotřence na Velikonoce, ve větších městech se konal dlouho očekávaný jarmark. Kromě různých perníkových a velikonočních sladkostí bylo možno na něm koupit boty, šaty, klobouky i spotřební zboží. V Bílovci na tržišti prodávali i dobytek.

Od zavázání zvonů na Zelený čtvrtek přes Velký pátek až do Vzkříšení na Bílou sobotu nahrazovaly hrkače v rukou ministrantů i ostatních chlapců zvony ráno, v poledne a večer. Dřevěné rachotky měly své pojmenování včetně vyjádření jejich úkolu. S *klapotkami*, *řehotkami* se na Starojicku *klapalo*, v Bernartických i *klapotalo* obdobně jako ve Štramberku, Děrném i Lukavci. Bernartická kostelní věž mívala *rechotku*, již v tyto dny *rechotali*. V Petřkovicích měli *klapotky* a *hrkotky*, na Frenštátsku *hrkali* i *klapali klapotkami* a *hrkači*, též *řehotali na řehtačkách*, obdobně jako v Bílovci *řehotali řehotkami*. Na Klimkovicku používali *trakaře*, *klapotky* – *klepače* a *řehtačky*. Těmi na Spálovsku *řehotali* a na *klapačky klapali*. Monografie Kuhländchen připomíná tvar krabičky, kterou nosili chlapci zavěšenou na krku a která při točení klikou vydávala řehtavý zvuk<sup>35</sup>.

Obchůzka se týkala pouze chlapců a měla svůj organizační řád, přičemž starší žáci končící povinnou školní docházku dohlíželi na mladší /Zbyslavice/. Nemalá pozornost byla věnována přípravě a opravám samotných nástrojů. Správné vyvážení kladívka klapotky byla nesnadná a trpělivá práce, určená otcům, staříčkům nebo strýcům. Starší chlapci na Starojicku měli ruční řehotky v opovržení, tudíž je mohli nosit jen malí chlapci „cedilkáři“ /hanlivé označení kvůli třecímu cípu košile z kalhot/, kteří směli chodit jen vzadu, aby nekazili notu<sup>36</sup>. Vidíme, že výběr hrkacích nástrojů nebyl náhodný, neboť celek musel mít jednotný zvuk i rytmus. Seřazený průvod v Děrném hrkal do rytmu: jedna – dvě – tři – tři – tři. Před vchodem do kostela a před každým křížem hrkači přestali hrkat.

Odměna chlapců nebyla mnohde žádná. Ve Zbyslavicích starší hoši obcházeli na Bílou sobotu domy, klapotali a dostávali vajíčka nebo peníze. O všechno se rozdělili s ostatními účastníky obchůzky. Mnohé lokality pamatovaly na chlapce s drobnostmi, pečivem, cukrovím, koláči, cukrovinkami, velikonočními i čokoládovými vajíčky, sušeným i čerstvým ovocem, v neposlední řadě penězi.

**Velkým pátkem vrcholí** postní doba. Očista ducha ten den gradovala přísným půstem. Jidelníček vypadal skromně. Buď se nejedlo vůbec nic, nebo podobně jako na Frenštátsku. Snídani tvořil chléb s černou kávou z žitovky, večeri krupičná kaše, oběd jidášky – z jalovéhoho /nevýrazného, obyčejného/ těsta pečivo pleteného tvaru sypaného mákem<sup>37</sup>. Jidáše /Judaslen/ veliké jako plocha dlaně, sypané solí či mákem, pekli pekaři v Novém Jičíně<sup>38</sup>, doma pečené v Děrném si mazali medem. Vzpomněli si na ně i ve Štramberku<sup>39</sup>.

S čistotou duše souvisela i čistota těla. Jeho magická očista prováděná formou umývání v proudné, nejčastěji potoční, ale i studniční vodě se nepraktikovala pouze na Velký pátek, ale už i na Zelený čtvrtek<sup>40</sup>. Sporadické výskyty dokladů z přelomu 19. a 20. století nás zavedou do Štramberka a Kopřivnice, kde při mytí pronášeli: „*Vodičko čistá, tečeš od Pána Krista, umýváš písek i břehy, umyj mne, hříšné stvoření.*“

Naproti tomu velkopáteční mytí bylo rozšířeno ve všech lokalitách okresu a mělo shodné rysy. K potoku každý odcházel časné ráno před východem slunce, a kdo se nemohl dostavit, tomu vodu donesli domů. Po umytí se nikdo neutíral. Ve Štramberku si myli nohy na památku toho, že je Ježíš Kristus umýval apoštolům. V téže lokalitě se posmívali tomu, který se přišel mýt jako poslední: „Klap, klap, klaprtek, Jozefek je zaprtek!“ Zajímavý úkol čekal na bílovického hlídače velkostatku. Tento den brzy ráno budíval úředníky a některé vážené občany města proto, aby si zašli umýt nohy do potoka Jamníka do blízkého Údolí mladých. Proudnu velkopáteční vodu každý vyhledával kvůli víře, že po umytí v ní bude zdravý po celý rok. Děvčata ve Frenštátě očekávala od vody i působení na krásu a sličnost, ve Štramberku se kluci myli proto, aby se oženili. Lidé na Spálovsku věřili, že ten den slunce při východu skáče. O analogii představy související s Velikonoční nedělí se zmíním na jiném místě.

K Velkému pátku se vztahoval zákaz hýbání se zemí, neboť: „*V ní leží Pánbu*“, nebo „*Je v ní pochovaný Ježíš Kristus*“. Kronikář Spálovska Rudolf Mik si stěžoval na porušování zákazu stran Němců z Jakubčovic a okolí, což připomíná spíše náboženský spor mezi katolíky a evangelíky<sup>41</sup>.

**Význam Bílé soboty** vzrůstal od časného rána. V Gručovicích v kapli se ve tři hodiny ráno shromáždily ženy i mladá děvčata a za zpěvu velikonočních písní procházely vesnicí až k Janíkovému kříži. Průvod konaly na památku toho, že ženy navštívily na Velikonoce Ježíšův hrob.

Monografie Kuhländchen na straně 194 připomíná ranní bílosobotní /Karsamstag/ umývání v potoku nebo pod pumpou, kterou stále protékala voda. Nikdo se nesměl utřít, voda na něm měla přirozeně uschnout. Před umýváním se každý pomodlil Otče náš jako připomínku Ježíšova modlení na hoře Olivetské. Když šel Spasitel přes potok Cedron, žehnal vody a přisoudil jim léčivou moc. Proto vodu donášeli i těm, kteří se nemohli přijít umýt.

V Lukavci zrůna chodili řezat dřevo a hlavenky – označení používané i ve Staré Vsi u Bílovce pro pruty březové, lískové, klokočové, aby měli vše připraveno na odpolední svícení. Z toho důvodu ve Štramberku každý poznal věřící ze sousedních Závšic, protože nosili „šajt dřeva na špagatku přes rameno nebo pod pažu.“

Na vzkříšení, které se konalo odpoledne nebo v podvečer, si podle tradice měl každý na sebe vzít něco nového, například boty, šaty, ale postačil i šátek. K úvodnímu církevnímu ceremonálu patřilo poblíž vchodu do kostela **svícení zapáleného ohně**, kterému ve Štramberku říkali *posvěcený*. Obecně se uvádělo, že se *pálil oheň*. Když dřevo dohořelo, oharky z něj si každý udělal křížek na své donesené dřevo, čímž je posvětil. Pak teprve sloužilo k výrobě křížků. Ty spolu s kočičkami posvěcenými na Květnou neděli hospodář zanesl v nejbližších dnech

na pole a zapíchl do rolí kvůli požehnání úrody a její ochraně. V některých lokalitách **světli dřevko** u kostela už ráno. Na Bernarticku věřili, že čím bude dřevko černější, tím bude posvěcenější. Na posvěceném ohni před kostelem pálili kočičky v Hodslavicích, Studénce, Mankovicích. Popel z nich používal kněz na *popolec* – označení čela věřících křížkem na Popeleční střed. Ve Věsce nosili zbylé oharky z ohně na pole, aby neryli krcei.

Dřevo na výrobu křížků mohlo být posvěceno nejen značením uhlíky, ale přímo dotekem ohně. Aby je ošlehal, byla na něj nakladena /Spálovsko, Dobešov, Starý Jičín, Hostašovice, Palačov/. Kdo přišel pozdě, otřel své dřevko o sousední, nebo ho pomazal popelem. Ne vždy si každý svoje polínko poznal a odnesl, proto kromě pláče vznikaly mezi mladšími chlapci rvačky, které ve Fulneku, kam přicházeli věřící z okolních vesnic, museli urovnávat kapucíni. V Děrném svazovali bičem dřívka, určená ke svícení na památku Ježíšova bičování.

Vyráběné křížky byly různě vysoké. Pokud měly znásobený tvar, jako například kunínské, dosahovaly výšky až půl metru. Ty jednodušší měřily do dvaceti centimetrů. K jejich zhotovení se nesmělo použít žádného hřebíku, proto je hospodář nařizl nožem, aby do vzniklé šterbiny mohl příčně vložit buď stejné dřívko nebo svícenou kočičku či klokoči /Nový Svět, Lukavec/. V Albrechticích mívali křížky jak z klokočí, tak z lísek.

Kromě posvěceného dřeva si mnozí odnášeli domů **svícenou vodu**. Ta byla potřebná k pokropení hraničních mezí /Trojanovice/ i křížků s kočičkami, umístěných v polích. Doma měla místo u dveří v kropence zvané žehnáček a přežehnal se s ní ten, který odcházel na cesty. Potřebná byla i při úmrtí.

Při zaslechnutí hlasu zvonů navracených z Říma domácí pospíchali **třást stromy**, aby se urodilo dost ovoce /Stará Ves u Bílovce, Slatina, Starojicko/. Po slavném vzkříšení, které bylo pro každou obec slavnostní, reprezentativní záležitostí, při němž se střídalo z „pistulí nebo flint“ /Spálovsko/, spěchali hospodáři v Děrném a Bernarticích na pole zastrkávat křížičky, neboť věřili, že čím dřívě budou v zemi, tím hojnější bude úroda. Ve většině lokalit chodili na pole až na Velikonoční neděli.

Na Bílou sobotu nebo Velikonoční neděli se v kostele **světily pokrmy**, které nesly název svíceníky. Doma po společné modlitbě je jedla celá rodina včetně hostů. Čas určený ke konzumaci nebyl shodný. Svíceníky se jedly jak po vzkříšení, tak nalačno na Velikonoční neděli po příchodu z kostela. Například v Bernarticích dostal každý člen rodiny kousek vajíčka, hnětky, zapečené klobásky, trochu vína určeného k uctění návštěv. Ve Slatině měli plecovník, v Kopřivnici navíc koláčky, ve Vlčovicích, Mniším beránka z těsta, v Lichnově kromě pečiva i vajíčka. Chléb rozdělávali v Novém Světě /Slatina/, ve Veřovicích ještě navíc buchty a v Příboře bochánky /mazanec/. Kvůli zachování dobrého zdraví, pohody, jedli ve Starojické Lhotě, Bernarticích, Vlčovicích chléb, koláče, mazanec, vajíčka, v Albrechticích zapečené klobásky. Když v Mořkově chtěli, aby se rodina za rok opět shledala, podělili se vajíčky, buchtou, uzeným masem. Z důvodu zachování dostatku jídla si ve Velkých Albrechticích nechali posvětit všechno, v Jičíně u Starého Jičina vajíčka, bílý chleba, který v Trojanovicích ze stejného důvodu jedli všichni včetně dobytka. Těstového beránka měli nachystaného kmotři v Tiché pro své kmotřence.

V souvislosti se svěcením pokrmů je vhodné zmínit se o všech dobrotách, chystaných na Velikonoce. Kromě plecovníků a klobásníků to byly kulaté koláče obecně nazývané „pecaky, lopatáky“ s mazáním z tvarohu, upravených sušených hrušek, povidel, máku, oblíbeného zelí, dále hnětky s přeloženými krají, nazývané též svijanky, pohutky /upřesněno níže/, makové bábovky a mazance, lokálně označované za bochánky, pecenky. Beránci z kynutého a v ruce tvarovaného těsta, do formy litého a třeného měli své místo na stole obdobně jako perníčky a pečivo z perníkového těsta, linecké cukroví, sněhové oválky, keksy, tvrdší „cukrove“, nabízené na Frenštátsku šmigrušníkům.

Velmi oblíbené a rozšířené byly doma pečené plecovníky a klobásníky. Do chlebového nebo rohlíkového těsta hospodyně zapekla uzenou vařenou plec obloženou klobáskami nebo odděleně zabalila klobásku či plec.

Slavnostní oběd Neděle velikonoční se skládal z masové polévky s nudlemi, případně játrovými knedlíčky, pak z kůzlečeho ve formě omáčky a masa, smažených řízků, pečené, obdobně jako u jehněčího. Slavnostní bylo i maso vepřové uzené.

Na základě domluvy si děti chodily pro dárky, zvané **šmigrust**, ke křesným kmotrům. Nejčastěji se tak dělo na Bílou sobotu před vzkříšením nebo na Velikonoční neděli „po nešpoře“. Přicházely buď samy, ve většině případů s rodiči a odpoledne se tak neslo ve svátečním a rodinném duchu. Na Frenštátsku šmigrust tvořil barošek – beránek nebo bochánek – mazanec se zapečenou stříbrnou mincí i plecovník. V Bordovicích to byl asi tříkilový bochník chleba s vloženou zlatkou. Na Příborsku chystala **křesna matička** a **křesny tatiček** na podělení perník, koláče, cukroví. Chlapec našel v bochánku – mazanci – zapečené dva desetníky případně dvacetníky, děvče jeden desetník nebo dvacetník<sup>42</sup>. Ve Štamberku měli „křesní“ nachystaný plecovník, koláče, pecenek – mazanec se zapečenou stříbrnou mincí, v bohatších rodinách i zlatkou, a hnětky – velké koláče kulatého tvaru s tvarohovým, hruškovým, povídlým mazáním nebo makovým s medem. Kruhová pomazaná placka měla kraje na třech nebo čtyřech místech přeložené doprostřed tak, že výsledný tvar vypadal jako trojúhelník, případně čtverec s viditelným mazáním uprostřed. U hnětky přeložené čtyřikrát se vprostřed objevil kříž. Tento druh obřadních koláčů stejně nazývali ve Veřovicích, Bernarticích. V Děrném, Lukavci mu říkali pohutky, na Starojicku svijanky. Děti si je právě tam nemohly vystavovat za okno pro jejich velikost, takže zbylo dost místa na vystavení dalších dárek od kmotrů. Obvykle to byly dvě až čtyři malovaná vajíčka, perníkové srdce, kůň s jezdcem, panenka, cukrovinky a vzácně i pomeranč. Nebylo zvláštní, že „křesna“ poslala dětem dobroty v koši. V Petřkovicích býval tímto poslem vnuk kmotry. Děvčatům – křesňatům doručoval šmigrust do doby, než se provdala. Tento případ je ojedinělý přístupem kmotry, neboť kmotřenci bývají obdarováni pouze do věku ukončení povinné školní docházky. Pokud měl kmotr více kmotřenců, připravoval šmigrust každému. V Sedlnici kmotra chystala do nůše pro 20 – 40 dětí vždy něco kupovaného – dobroty z perníku, z čokolády až v době před I. světovou válkou, pak doma nabarvené vajíčko a nějaký peníz.<sup>43</sup> V Lukavci chodily děti ke kmotrům hledat velikonočního zajička. Kmotra každému schovala jeho dárek například pod stromky, v altánku. O nadílce zajička i skřivánka bude pojednáno na jiném místě.

Chodění pro šmigrust ke kmotrům podléhalo závaznému obřadnímu rituálu. Jedním z jeho složek bylo podání ruky. Ve Štamberku, Hodslavicích, Straníku děti dávaly „pac“, což znamenalo plesknutí svými dlaněmi po nastavených dlaních kmotry i kmotra.<sup>44</sup>

Brzké ráno **Neděle velikonoční** mělo důležitý obřadní význam. Ze Štamberka a okolí ještě za šera před východem slunce vycházelo procesí, které mířilo na místní horu Kotouč, kde u kříže byla vykonávána pobožnost. K čekání na východ slunce patřilo i pojidání z domu přinesených plecovníků. Děti byly nabádány k pozornosti, zda postřehnou, že slunce toho rána při vycházení třikrát povyskočí od radosti nad vzkříšeným Spasitelem<sup>45</sup>.

Šenovaně se ve tři hodiny ráno scházivali u kříže společného hrobu padlých vojinů ve třicetileté válce. Za hudebního doprovodu zpívali velikonoční písně a rovněž hodovali. Na rozdělaném ohni si smažili vajíčka a častovali se lihovinovými nápoji<sup>46</sup>.

Čas určený k **zastřkávání svěcených kočiček s křížky** do polí nebyl dán závazně, ale jak jsem již dříve uvedla, vyplňoval dny od Bílé soboty do Velikonočního pondělí. Nejčastější dobou byla Velikonoční neděle. Monografie Kuhländchen hovoří o čase před svítáním, kdy hospodář s rodinou a čeledíny za tímto účelem spěchal na pole. Po zpěvu velikonočních písní a po pokropení křížků svěcenou vodou všichni spěchali do kostela na mši svatou. Jiné rodiny totéž praktikovaly až po návratu ze mše. Křížky s kočičkami byly zapichovány do každého rohu tak, aby ze skupinky tří křížků čněl výše prostřední. Žádný však nesměl vrhat stín na zbývající<sup>47</sup>. Počet byl stanovený podle toho, že Ježíše Krista ukřížovali se dvěma lotry /Děrné/. V Tisku umísťovali do pole křížky čtyři a doprostřed dávali jednu až tři kočičky. V Kuníně a Šenově hospodáři jezdili do polí na koni a koho potkali, tomu nastavili kříž k políbení<sup>48</sup>. Pamětníci uvedli, že na Bílovecku a Fulnecku jezdili sedláci na koni po polích a umísťovali do jejich rohů svěcené kočičky. Akt směřující k požehnání a ochraně úrody byl záležitostí mužů, přesto se ho zúčastňovala celá rodina. Křížky zůstaly v půdě až do žní, ale na svých místech musely být hlavně v noci z 30. dubna na 1. máje, kdy nad poli prolétávaly čarodějnice a tehdy mohly škodit. Kde viděly křížky, byly bezmocné – uvádí monografie Kuhländchen na straně 195.

Ranní vstávání se týkalo i dětí. Chodily na pole s rodiči a po společné modlitbě na jejich pobídnutí **hledaly sladkosti a dárky**, které jim tam shodil „škobranek“ /Zbyslavice/, „škrobanek“ /Tisek/, skřivánek /Slatina, Skotnice/, nebo nechal zajiček /Lukavec, Ohrada, Děrné/. Dárky nacházely často v místě zapichovaných křížků a kočiček, ale též na zahradě, a pokud přišlo, tak doma za oknem. Kromě hromádek cukroví děti v osení našly různé sladkosti a čokoládové zajičky. Chudobným dětem dobroty naložili vniřaví a dobrosrdeční sousedé /Zbyslavice/. Forma nadílky mohla být různá, například na dítě čekaly sladkosti v prostoru lepenkového zajička. Po vyjedení obsahu byl vrácen dárci a tím přichystán na příští rok. Jak jsem se již dříve zmínila, nadílku kromě rodičů chystali i kmotři. Děti s radostí říkaly, že si jdou ke kmotrům „pro škobranka“: „Cosí nam tam nechal“. Toto obdarování stejně jako „stařýčkovsky šmigrust /Štamberk a okolí/ připravovali i prarodiče. Úprava dárku